

Wyrok z 16 listopada 2004 r., P 19/03
**OGRANICZENIE SWOBODY WYBORU PEŁNOMOCNIKA
W PROCESIE CYWILNYM**

Rodzaj postępowania: pytanie prawne sądu Inicjator: Sąd Okręgowy w Poznaniu, Wydział I Cywilny	Skład orzekający: 5 sędziów	Zdania odrębne: 0
---	---------------------------------------	-----------------------------

Przedmiot kontroli	Wzorce kontroli
Ograniczony krąg osób, spośród których strona postępowania cywilnego może ustanowić pełnomocnika procesowego [Ustawa z 17 listopada 1964 r. Kodeks postępowania cywilnego: art. 87 § 1]	Zasada proporcjonalności Zasada równości Prawo do sądu Prawo petycji [Konstytucja: art. 31 ust. 3, art. 32 ust. 1, art. 45 ust. 1, art. 63]

W pewnej sprawie cywilnej toczącej się przed Sądem Okręgowym w Poznaniu powódka udzieliła pełnomocnictwa procesowego swojej kuzynce (siostrze ciotecznej), która sprawowała nad nią faktyczną opiekę z powodu jej upośledzenia umysłowego. Pełnomocnictwo to było nieskuteczne w świetle art. 87 § 1 kodeksu postępowania cywilnego (k.p.c.), który stanowi: „Pełnomocnikiem może być adwokat lub radca prawny, a w sprawach własności przemysłowej także rzecznik patentowy, a ponadto współuczestnik sporu, jak również rodzice, małżonek, rodzeństwo lub zstępni strony oraz osoby pozostające ze stroną w stosunku przysposobienia”.

Sąd Okręgowy powziął wątpliwość co do konstytucyjności cytowanego przepisu w zakresie, w jakim zawęża on możliwość udzielenia przez osobę fizyczną pełnomocnictwa procesowego swojemu opiekunowi faktycznemu. W związku z tym Sąd przedstawił Trybunałowi Konstytucyjnemu pytanie prawne o zgodność tego unormowania z przepisami Konstytucji: art. 32 (zasada równości), art. 45 ust. 1 (prawo do sądu) w związku z art. 31 ust. 3 (zasada proporcjonalności w ograniczaniu praw i wolności konstytucyjnych) oraz art. 63 (prawo składania petycji, wniosków i skarg).

Przedstawiając powyższe pytanie, poznański Sąd wyraził w szczególności pogląd, że prawo do odpowiedniego ukształtowania procedury sądowej zgodnie z wymogami sprawiedliwości, będące jednym z aspektów konstytucyjnego prawa do sądu, realizuje się przede wszystkim przez zagwarantowanie równoprawnienia stron. Wymaga to stworzenia odpowiednich gwarancji procesowych, do których należy możliwość działania przez pełnomocnika procesowego. Jeżeli jedna ze stron postępowania jest pozbawiona osób bliskich wymienionych w art. 87 § 1 k.p.c., a ze względów finansowych nie może sobie pozwolić na zatrudnienie profesjonalnego pełnomocnika, to zdaniem Sądu równość wobec prawa zostaje przekreślona.

Wskazany jako przedmiot kontroli konstytucyjnej art. 87 k.p.c. składa się z sześciu paragrafów. Trybunał orzekł o konstytucyjności pierwszego z nich; co do pozostałych paragrafów postępowanie umorzył z racji streszczonych niżej (tezy 10 i 11).

ROZSTRZYGNIECIE

Art. 87 § 1 kodeksu postępowania cywilnego jest zgodny z art. 32 ust. 1, art. 45 ust. 1 w związku z art. 31 ust. 3 Konstytucji oraz nie jest niezgodny z art. 63 Konstytucji.

Trybunał, na podstawie art. 39 ust. 1 pkt 1 i art. 39 ust. 2 ustawy o TK, umorzył postępowanie w zakresie dotyczącym badania zgodności art. 87 § 2-6 k.p.c. z art. 31 ust. 3, art. 32 ust. 1, art. 45 ust. 1 i art. 63 Konstytucji ze względu na niedopuszczalność orzekania.

GŁÓWNE TEZY UZASADNIENIA

1. Trybunał Konstytucyjny nie ma kompetencji do orzekania o zaniechaniach ustawodawcy, polegających na niewydaniu aktu normatywnego, nawet jeżeli obowiązek wydania konkretnego aktu normatywnego wynika z norm konstytucyjnych. Od tak rozumianego zaniechania ustawodawcy należy jednak odróżnić sytuację, w której kontrola konstytucyjności dotyczy obowiązującego aktu normatywnego z punktu widzenia tego, czy w jego przepisach nie brakuje unormowań, bez których może on budzić wątpliwości natury konstytucyjnej. Takiej właśnie sytuacji dotyczy pytanie prawne w niniejszej sprawie.
2. Konstytucyjna zasada równości (art. 32 ust. 1) nakazuje identyczne traktowanie wszystkich adresatów normy prawnej znajdujących się w takiej samej sytuacji prawnie relewantnej, a jednocześnie wymaga zasadności kryterium, na podstawie którego dokonuje się zróżnicowania sytuacji określonych podmiotów podobnych. Różnicowanie takie musi, po pierwsze, mieć charakter relewantny, czyli pozostawać w bezpośrednim związku z celem i zasadniczą treścią przepisów, w których zawarta jest kontrolowana norma oraz służyć realizacji tego celu i treści; po drugie – musi mieć charakter proporcjonalny, to znaczy waga problemu, któremu ma służyć różnicowanie sytuacji adresatów normy, musi pozostawać w odpowiedniej proporcji do wagi interesów, które zostaną naruszone w wyniku nierównego potraktowania podmiotów podobnych; po trzecie – musi pozostawać w związku z normami konstytucyjnymi, uzasadniającymi odmienne traktowanie podmiotów podobnych.
3. Zasada równości wymaga takiego zakreszenia kręgu podmiotów, którym może zostać udzielone pełnomocnictwo procesowe, aby wszyscy zainteresowani znajdujący się w takiej samej lub podobnej sytuacji prawnie istotnej mieli realną możliwość ustanowienia pełnomocnika na tych samych zasadach.
4. Zważywszy, że pełnomocnictwo procesowe, jako instytucja prawna odrębna od pełnomocnictwa ustanowionego na zasadach ogólnych, wymaga szczególnych kwalifikacji pełnomocnika, nie budzi zastrzeżeń z punktu zasady równości to, że według badanego art. 87 § 1 k.p.c. nie każda osoba faktycznie sprawująca opiekę nad osobą nieporadną (uprowadzoną umyślowo lub fizycznie) może być pełnomocnikiem procesowym. W tym zakresie nie zachodzi naruszenie zasady równości. Zarówno treść art. 87 § 1 k.p.c., jak i inne przepisy k.p.c. odnoszące się do kręgu podmiotów, którym może zostać udzielone pełnomocnictwo procesowe, wskazują, iż regułą w postępowaniu cywilnym jest to, że wybór pełnomocnika powinien zostać dokonany z kręgu podmiotów cechujących się profesjonalizmem. W pierwszej kolejności badany przepis wymienia bowiem adwokata oraz radcę prawnego, tj. osoby wykonujące zawód polegający na świadczeniu pomocy prawnej. Druga kategoria potencjalnych pełnomocników to współuczestnik sporu, rodzice, małżonek, rodzeństwo, zstępni oraz osoba pozostająca w stosunku przysposobienia. W tym drugim przypadku ustawodawca zakłada, że wymienione osoby znają stan oraz bieg interesów strony, a także są zainteresowane – ze względów emocjonalnych lub majątkowych –

pomyślnym załatwieniem tych interesów. Posługując się kryterium bliskości, ustawodawca zmuszony był do ograniczenia kręgu osób doń zaliczonych; musiał oprzeć się na daleko idącym uproszczeniu, zakładającym, że stan interesów strony znają najlepiej i są ze stroną najsilniej związani emocjonalnie – jej najbliżsi krewni oraz małżonek.

5. Zarzut naruszenia zasady równości przez omawianą „niekompletność” określenia kręgu możliwych pełnomocników procesowych byłby trafny, gdyby pominięcie osoby sprawującej faktyczną opiekę nad stroną postępowania w grupie nieprofesjonalnych podmiotów, spośród których strona może wybrać swojego pełnomocnika, pozbawił ją możliwości działania przez pełnomocnika. Tak jednak nie jest, ponieważ kodeks gwarantuje możliwość skorzystania w postępowaniu cywilnym z pomocy pełnomocnika będącego adwokatem lub radcą prawnym przez osoby niezamożne (por. art. 117 w związku z art. 113 k.p.c.). Osoby nie w pełni sprawne fizycznie czy psychicznie, które chcą sporządzić i złożyć pisemny wniosek w takiej sprawie, mogą skorzystać z faktycznej pomocy innej osoby, w szczególności opiekuna faktycznego.
6. Różnice w ustawowym zakresie kategorii podmiotów mogących występować jako pełnomocnicy strony w postępowaniu administracyjnym (przed organami administracji publicznej) z jednej strony i w postępowaniu cywilnym (przed sądem) z drugiej strony wiążą się ściśle z odmiennością i swoistością każdej z tych procedur. Sytuacja podmiotów uprawnionych do ustanowienia pełnomocnika w postępowaniu cywilnym oraz w postępowaniu administracyjnym nie jest porównywalna. W tym zakresie art. 32 ust. 1 Konstytucji w ogóle nie jest adekwatnym wzorcem kontroli.
7. Na konstytucyjne prawo do sądu (art. 45 ust. 1) składa się w szczególności: prawo dostępu do sądu, tj. prawo do uruchomienia procedury przed sądem, który ma być organem niezależnym, niezawisłym, bezstronnym, prawo do odpowiedniego ukształtowania procedury sądowej, zgodnie z wymogami sprawiedliwości i jawności, oraz prawo do wyroku sądowego, tj. prawo do uzyskania wiążącego rozstrzygnięcia danej sprawy przez sąd.
8. Ograniczenie kręgu podmiotów, spośród których strona może wybrać pełnomocnika procesowego, nie pozbawia jej prawa do odpowiedniej reprezentacji przed sądem (por. tezy 4 i 5). Nie oznacza to zatem naruszenia tego aspektu konstytucyjnego prawa do sądu, na który wskazuje Sąd pytający – wymagania takiego ukształtowania procedury sądowej, ażeby spełniała ona wymogi sprawiedliwości w sensie realizacji równości stron. Ograniczenie to nie narusza w omawianym zakresie wymagań, o których mowa w art. 31 ust. 3 Konstytucji, jest ono bowiem proporcjonalne do celu, jaki stawiany jest nieprofesjonalnym reprezentantom stron procesu cywilnego, z punktu widzenia dobra ich mocodawców oraz rzetelności i obiektywizmu procesu.
9. Prawo podmiotowe określone w art. 63 Konstytucji (tzw. prawo petycji) nie obejmuje inicjowania postępowań sądowych. Jak bowiem wyraźnie wskazuje brzmienie tego przepisu, dotyczy on petycji, wniosków i skarg składanych do organów władzy publicznej oraz do organizacji i instytucji społecznych w związku z wykonywanymi przez nie zadaniami zleconymi z zakresu administracji publicznej. Zakwestionowane unormowanie w kodeksie postępowania cywilnego nie pozostaje zatem w merytorycznym związku z tym wzorcem kontroli.
10. Zgodnie z art. 193 Konstytucji przesłanką skutecznego zainicjowania postępowania przed Trybunałem Konstytucyjnym w trybie tego rodzaju [kontroli konkretnej](#) jest związek między odpowiedzią na pytanie prawne a sprawą zawisłą przed sądem. Od odpowiedzi na pytanie prawne musi zależeć rozstrzygnięcie konkretnej sprawy toczącej się przed sądem występującym do Trybunału z pytaniem prawnym. Zależność ta jest w przypadku pytania prawnego sądu określona mniej rygorystycznie, aniżeli w przypadku skargi konstytucyj-

nej (art. 79 ust. 1 Konstytucji). W tym drugim wypadku Konstytucja nakazuje bowiem wskazanie aktu normatywnego, na podstawie którego zapadło ostateczne orzeczenie. W trybie pytania prawnego sądu (art. 193) możliwe jest natomiast wskazanie każdego przepisu, którego wykorzystanie sąd rozważa lub zamierza rozważyć w procesie interpretacji i stosowania prawa, a więc przy poszukiwaniu normy jednostkowego rozstrzygnięcia sprawy. Zawsze jednak odpowiedź Trybunału Konstytucyjnego na pytanie prawne powinna dotyczyć takich podniesionych przez sąd pytający wątpliwości, które pozostają w związku z tym konkretnym układem procesowym, w oparciu o który sąd zdecydował się skierować to pytanie.

11. Z tego względu w niniejszej sprawie przedmiotem badania może być wyłącznie konstytucyjność art. 87 § 1 k.p.c.. W zakresie § 2-6 tego samego artykułu, do których Sąd pytający także zgłasza wątpliwości konstytucyjne, postępowanie podlega natomiast umorzeniu na podstawie art. 39 ust. 1 pkt 1 i ust. 2 ustawy o TK ze względu na niedopuszczalność wyrokowania.

Przepisy Konstytucji i ustawy o TK

Konstytucja

Art. 31. [...] 3. Ograniczenia w zakresie korzystania z konstytucyjnych wolności i praw mogą być ustanawiane tylko w ustawie i tylko wtedy, gdy są konieczne w demokratycznym państwie dla jego bezpieczeństwa lub porządku publicznego, bądź dla ochrony środowiska, zdrowia i moralności publicznej, albo wolności i praw innych osób. Ograniczenia te nie mogą naruszać istoty wolności i praw.

Art. 32. 1. Wszyscy są wobec prawa równi. Wszyscy mają prawo do równego traktowania przez władze publiczne.
2. Nikt nie może być dyskryminowany w życiu politycznym, społecznym lub gospodarczym z jakiegokolwiek przyczyny.

Art. 45. 1. Każdy ma prawo do sprawiedliwego i jawnego rozpatrzenia sprawy bez nieuzasadnionej zwłoki przez właściwy, niezależny, bezstronny i niezawisły sąd.

Art. 63. Każdy ma prawo składać petycje, wnioski i skargi w interesie publicznym, własnym lub innej osoby za jej zgodą do organów władzy publicznej oraz do organizacji i instytucji społecznych w związku z wykonywanymi przez nie zadaniami zleconymi z zakresu administracji publicznej. Tryb rozpatrywania petycji, wniosków i skarg określa ustawa.

Art. 79. 1. Każdy, czyje konstytucyjne wolności lub prawa zostały naruszone, ma prawo, na zasadach określonych w ustawie, wnieść skargę do Trybunału Konstytucyjnego w sprawie zgodności z Konstytucją ustawy lub innego aktu normatywnego, na podstawie którego sąd lub organ administracji publicznej orzekł ostatecznie o jego wolnościach lub prawach albo o jego obowiązkach określonych w Konstytucji.

Art. 193. Każdy sąd może przedstawić Trybunałowi Konstytucyjnemu pytanie prawne co do zgodności aktu normatywnego z Konstytucją, ratyfikowanymi umowami międzynarodowymi lub ustawą, jeżeli od odpowiedzi na pytanie prawne zależy rozstrzygnięcie sprawy toczącej się przed sądem.

Ustawa o TK

Art. 39. 1. Trybunał umarza na posiedzeniu niejawnym postępowanie:

- 1) jeżeli wydanie orzeczenia jest zbędne lub niedopuszczalne,
- 2) na skutek cofnięcia wniosku, pytania prawnego albo skargi konstytucyjnej,
- 3) jeżeli akt normatywny w zakwestionowanym zakresie utracił moc obowiązującą przed wydaniem orzeczenia przez Trybunał.

2. Jeżeli okoliczności, o których mowa w ust. 1, ujawnią się na rozprawie, Trybunał wydaje postanowienie o umorzeniu postępowania.